

Mahler és Strauss

A Nemzeti Filharmonikus Zenekar prágai és miskolci vendégjátéka

című egyfelvonásos operáját a Miskolci Nemzeti Színházban. A két produkció között Kocsis Zoltánnal a Nemzeti Filharmonikus Zenekar főzeneigazgatójával beszélgettünk.

A Nemzeti Filharmonikus Zenekar 2010. június 2-án nagy sikerrel vendégszerepelt a Prágai Tavaszon.

2010. június 18-án pedig a Miskolci Operafesztivál keretében Rost Andrea főszereplésével és Kocsis Zoltán vezényletével koncertszerű előadáson mutatja be Richard Strauss „Daphne”

Rudolfinumnál lényegesen gyengébb akusztikája ellenére nagyszerűen szólt minden.

! Mi lesz a következő programjuk?

– Mindig az aktualitás a legfontosabb. Nagyon örülünk a sikernek: elkönyveljük, hogy ezt is meghódítottuk, azt is meghódítottuk, ami természetesen a darabokra is vonatkozik. Most épp a „Daphne” meghódításával vagyunk elfoglalva.

! Hova sorolná Richard Straussnak ezt a késői egyfelvonásosát?

– A „Daphne” nagyon különleges helyet foglal el Richard Strauss operái között, amelyekről az ember felületes ismeretek alapján hajlamos azt gondolni, hogy egy kaptafára készültek. Mindezt azoknak mondom, akik legfeljebb a Rózsalovagig ismerik Strauss életművét, hogy valamennyi, a Rózsalovag után keletkezett operának egyrészt megvan a saját története, másrészt mindegyik különleges, egyedi alkotás. Van olyan, amelyiknek a szüzséje szinte követhetetlen. Ilyen például „Az árnyék nélküli asszony”, ami egy rendkívül bonyolult darab, de van olyan is, ami kimondottan mulatságos, mint „A hallgatag asszony” – ha már az asszonyoknál tartunk. Van azután olyan, amelyen nagyon komolyan el kell gondolkodni. Ezek közé tartozik a „Capriccio”, ami gyakorlatilag az operairás esztétikájáról szól. És van olyan is, amelyik pusztán „csak” gyönyörködtet. Ilyen a Daphne.

! Hogyan dolgozza fel Strauss operája a görög mondavilágból vett témát a 20. század csaknem derekán?

– Nem teljesen úgy, ahogy azt mi a görög mitológiából ismerjük, viszont gyönyörű a szövege. Úgy gondolom, hogy Stephan Zweig után Straussnak komoly gondjai lehettek a librettistákkal. Hofmannstahlnál ez nem volt probléma, Oscar Wilde mégis csak Oscar Wilde, és Stephan Zweig is nagy író. De el tudom képzelni, hogy Joseph Gregor munkájával kezdetben nem volt teljesen elégedett Strauss, viszont ha alaposan megnézzük a Daphne szövegkönyvét, akkor látjuk, hogy dramaturgiailag rendkívül koherens, ami alatt azt értem, hogy már csírájukban el vannak ültetve a

! Hogyan került sor a megbívrásra?

– Szólistaként sokszor szerepeltem a Prágai Tavaszon és a cseh szervezőkkel is nagyon jó a kapcsolat. A Cseh Filharmonikus Zenekarral is felléptem már karmesterként és szólistaként egyaránt. Egyszóval nagyon szívesen járok Prágába, mint Európa egyik kulturális centrumába, a zenekar pedig most játszott második alkalommal a Prágai Tavaszon, ami egy nagyon fontos fesztivál. Úgy gondolom Prága mindig meg fogja őrizni a helyét Európa jelentős zenei fővárosai között.

! Milyen műveket tűztek műsorra erre az alkalomra?

– Bartók 3. zongoraversenyét Ránki Dezső szólójával, Mahler I. szimfóniájának öttételes, vagyis budapesti változatát, és egy másik budapesti kötődésű művet, Bartók Tánctiszvitjét.

! Úgy tudom hatalmas lelkesedéssel ünnepelte Önöket a prágai közönség...

– Prágában nem kis kihívást jelent Mahlert játszani, hiszen a csehek joggal büszkék rá, hogy Mahler cseh születésű volt, kitűnően beszélt csehül és valamilyen szempontból műveiben élete végéig ott van a cseh népzene. Többek között az I. szimfóniában is egy cseh katonabanda játszik a „Vadász tételében”. Az ottani nagyon komoly Mahler-tradícióhoz képest is valóban hatalmas sikere volt a koncertnek. Azt hiszem, hogy ez a műnek köszönhető. Az I. szimfónia olyan volumenű és olyan hatású

mű, hogy ha már valamennyire is jól játsszák, akkor nagy sikere van.

! Miért választották az I. szimfónia budapesti, öttételes változatát?

– Mi a Blumine-tétellel kiegészített változatot, vagyis a budapesti verziót játszottuk, amelyből Mahler teljes joggal hagyta ki a Blumine-tételt, hiszen ez a tétel nem illik bele abba a patetikus hangvételbe, ami az emberi életet ábrázolni hivatott I. szimfóniát jellemzi. Ott a koncerten azonban helyénvalónak éreztem a Blumine-tétel megszólalását is. Azt hiszem, hogy az öttételes változat a megfelelő szünetekkel – ahogy később Mahler a szimfóniáiban előírta, hogy milyen hosszúságú szüneteket és mikor kell tartani –, valóban helyénvaló. Ezt néhány karmester úgy oldja meg, hogy lejön a pódiumról és utána visszamegy. Ilyesfajta szünetet kell tartani például a VIII. szimfónia két tétele között, vagy a III. szimfónia első tétele után. Ezt mi is betartottuk és ilyen módon nagyszerűen összeállt a szimfónia. Ránki Dezső közreműködését szükségtelen méltatni, mivel most ismételtén meggyőződtem, hogy vele kell rögzíteni a Bartók Új Sorozatban a zongoraversenyeket. A Tánctiszvitet pedig már meg sem említem, hiszen az számunkra alapmű.

! Mekkora érdeklődést váltott ki a hangverseny?

– Azt lehet mondani, hogy ha nem is zsúfolásig, de megtelt a Smetana-terem, és a

konfliktusok, illetőleg ezek ellenpárjai. Mondok egy példát: Apolló hazugság révén érkezik a Földre, de ezt mindenki elhiszi neki. Amikor aztán az igazat mondja, akkor nemcsak Leukipposz nem hisz neki, hanem már a többiek sem. És ez által tulajdonképpen el is távolodik a Földtől, tehát én úgy gondolom, hogy az opera utolsó harmada már valahol nem is a Földön, hanem valami magasabb szférában játszódik. Másfelől tulajdonképpen Leukipposz is becsapja a környezetét, mivel ő meg női ruhába bújva próbál Daphne közelébe kerülni. Egyszóval zseniális a szöveg és zseniális a zene. Mindazok számára, akik azt mondják, hogy Strauss állandóan újra- és újraírta magát, azt tudom mondani, hogy lehet, hogy ez így van, de egyrészt önmagában már eleve az is értékes, amit újra írt, másrészt soha nem írta magát teljesen újra. Strauss, ha burkoltan is, de üzen Schönbergnek és körének: hogy tudna ám ő is atonálisan komponálni, csak hát nem nagyon érdekli a dolog, mert nem hisz benne igazán.

■ *A „Daphne” bemutatója – 1938 – idején a II. bécsi iskola már javában kialakította a maga önálló zenei nyelvezetét...*

– Ha arra gondolok, hogy Richard Strauss Daphnéje hat évvel Schönberg Mózes és Áron című operájának befejezett második felvonása után keletkezett, akkor természetesen anakronisztikusnak hat, de ez ma már senkit nem érdekel.

■ *Úgy gondolja, hogy a közönséget valójában nem foglalkoztatja, hogy a 20. századi, teljesen eltérő stílusirányzatú operák egymáshoz képest mikor keletkeztek, csak az, hogy mondanak-e számára valamit, vagy nem?*

– Igen, úgy gondolom, hogy ezzel ma valóban nem törődik senki. Hiszen, amikor Strauss zeneszerzői pályája elkezdődött, akkor még Brahms zenéje is erősen vitatott „kortárs” zenének számított, Wagnertől pedig egyesek valósággal rettegetek. Ha nagyon szigorúan vesszük, akkor az európai zenei életben gyakorlatilag Sztravinszkij és Bartók együttes fellépéséig igazán komoly robbanás nem történt. Bármilyen rettenetesen hangzik is, de azt mondhatjuk, hogy valamikor a Titanic katasztrófája idején újult meg az európai kultúra. Akkor vezették be az adórendszert, a szerzői jogvédelmet, tehát akkor következett be egy olyanfajta változás a társadalomban, mint a francia felvilágosodás idején.

■ *Ezért nevezi John Lukács a 19. századot „bosszú” 19. századnak a 20-kat pedig „rövid” 20. századnak, azzal a különbséggel, hogy ő az I. világháború kitörésének évére teszi a cezúrát. Ráadásul 1913 volt a „botrányok éve”, amikor többek között Schönberg Kamaraszimfóniája, Alban Berg „Altenberg-dalai” és Webern „Hat zenekari darabja” Bécsben, Sztravinszkij „Tavaszi áldozata” pedig Párizsban váltott ki tettelegességet a hallgatóság körében.*

– Igen, ez így van. Azt hiszem, hogy addig azért Strauss képviselte legmarkánsabban az európai zene fejlődését, mert a franciákra valahogy kevésbé figyeltek. Természetesen Debussy akkor már próféta volt a saját hazájában, hiszen 1902-ben mutatták be a Pelléast. Strauss azonban valahogy mégis nagyobb viharokat kavart, és már azt megelőzően, vagyis az 1890-es évek közepétől kezdve nagyon komoly hullámokat vert a „Don Juannal”, a „Halál és megdicsőüléssel”, a „Till Eulenspiegel”, és az „Imígyen szóla Zarathustrával”. Aztán „túlélte” saját magát, de ez egyáltalán nem baj. Amikor a Daphnét vezényelem, akkor én hálás vagyok ezért a zenéért. Persze, sok minden, még Schönberg Pelléasa is visszaköszön néhány részletben. Daphne és Apolló nagy szerelmi duettjében bizony felsejlenek a Schönberg-Pelléas akkordjai, amelyek ott is a szerelmi jelenet crescendoján szólalnak meg. Vagy a mű elején, Daphne a fával való szinte meghitt együtt-létének zenéjében, valamint a zárózenében: ott is hallom a Don Quijote Fisz-dúr epizódját. Én azonban nem tartom ezt olyan rettenetes nagy bajnak, mivel egyrészt egy kicsit mégiscsak más, másrészt nem hat erőltetettnek. Nem érzem azt, hogy Strauss most mindenáron valamiféle himnikus zenét akar írni. Elhiszem neki és nem tartom őszintétlennek. Mint ahogy Mahler is bevallotta, hogy ő bizony – legalábbis a Saloméban – hisz Straussnak.

KR

Budapesti Wagner-napok ötödször

Június első felében ötödik alkalommal került sor a Művészetek Palotájában a budapesti Wagner-napok rendezvénysorozatára. Az öt év tapasztalatairól Csonka András a MÜPA vezérigazgató-helyettesét kérdeztük.

■ *Hogyan vonná meg az első öt év mérlegét?*

– A MÜPA, mint a Wagner Napok rendezője részéről sok oldalról lehet mérleget vonni. Az egyik maga az előadás szervezése, a közönségszervezés, a kommunikáció, a kapcsolódó kísérőesemények, és természetesen magának a művészeti produktumnak az ér-

tékelése is idetartozik. A Művészetek Palotájának ez a legnagyobb projektje, melyben minden részlettel mi magunk foglalkozunk, ez maximálisan kihasználja emberi kapacitásunkat, sok kollégánk hosszú ideig csak a Wagner produkció szervezésével, előkészítésével foglalkozik. Az énekesek és a zenekar szerződésére már évekkorábban

sor kerül, és a díszletapparátus tervezése, előkészítése is már sokkal korábban elkezdődik, mint ahogy megjelenik a színpadon. Az idei Trisztán-díszletek formáiról, beépítéséről például már az előző év őszén elkezdődtek a megbeszélések, de a végleges díszlet természetesen csak az idén készült el, viszont a bemutatót jóval megelőzően. Jól működő logisztika szükséges e bonyolult, sok művészt és technikai apparátust megmozdító előadások színpadra állításához, és nagyon büszke vagyok arra, hogy a Művészetek Palotája képes megvalósítani ennek koordinálását.

■ *Milyen tapasztalataik vannak a közönséget illetően?*

– A Wagner Napoknak kialakult egy nagyon lelkes, többször visszajáró törzskö-